

Miloš Mikeln

Veliki voz

Založba Mihelač, Ljubljana 1992

S štiristo šestinpetdesetimi stranmi "proze" in enainštiridesetimi stranmi "dodatkov" se *Veliki voz* umešča v register najdebelušnejših slovenskih romanov vseh časov. Ambicija spraviti v literarno obliko eno od zgodovinskih epizod Slovencev ga postavlja ob bok romanom, kot je na primer Finžgarjev *Pod svobodnim soncem* (vendar izogibajoč se romantizirani zgodovinski fantastiki in epizaciji nacionalne zgodovine), glede na čas, ki ga skuša zajeti, in željo po romansirani zgodovinski "objektivnosti" pa je še posebej blizu Prežihovi trilogiji *Doberdob, Požganica, Jamnica* (le da brez ideološke, socialnokritične tendencioznosti, značilne za Prežihovo pisanje).

Mikelnov roman plete zgodbo o usodi dveh celjskih rodbin v našem stoletju, hkrati pa želi biti precej več kot to. Družinska kronika rabi romanu za fabulativni okvir; s tem, da svoje akterje postavlja v širši zgodovinski kontekst, je *Veliki voz* tudi (če ne predvsem) roman o novejši zgodovini Slovencev, o njihovem potovanju skoz dvajseto stoletje. Usoda štirih držav (če ne štejemo italijanske oziroma nemške okupacije), katerih državljani so bili Slovenci v prvi polovici tega stoletja, politični spori, spopadi in socialni pretresi, pa tudi zmeraj znova aktualno nacionalno vprašanje v tem času so več kot primerna snov za balzacovskemu sorodno pero.

Roman pripoveduje zgodbo o rodu Vidovičev, natančneje rečeno o usodi dveh bratov - Franca in Štefana - in njunih potomcev. Časovni diapazon zajema obdobje od konca Avstro-Ogrske, boja za severno mejo, nastanka, kratkega življenja in nato razpada stare Jugoslavije pa do vojnih časov, pokola domobrancev, nove Jugoslavije in vzpostavitve komunističnega režima. Razen Vidovičev je večina oseb, ki se pojavljajo v romanu, zgodovinskih. Srečamo številne stare znance, ki jih pri življenju ohranja zgodovinski spomin: nadporočnika Malgaja, Dražo Mihailovića, doktorja Antona Korošca, manj znane, a nič manj "empirične" osebnosti celjske in slovenske zgodovine pa tudi mnoge slavne partijske, partizanske in domobranske figure.

Tisto, kar je svoje dni v ljubeznivem pismu gospodični Margaret Harkness zapisal mlajši od klasikov marksizma o Balzacovih romanih in njihovi poučnosti za zgodovinsko zainteresiranega bralca (češ da se je iz njih o zgodovini francoske družbe

naučil mnogo več kot iz zgodovinskih učbenikov in statistik tistega časa – in to kljub temu da je bil, kot pravi Engels, Balzac v nasprotnem, "legitimističnem" političnem taboru), v precejšnji meri velja tudi za *Veliki voz*. S to razliko, da je Mikelnova pisava v primerjavi z Balzacovo neprimerno bolj "enostavna" in brez eksotike umetelnega literarnega jezika. Knjiga je predvsem dokumentirano poučna in na literaren način obdelana zgodovinska kronika. Temu primeren je jezik, ki se izogiba specialnim efektom in retoričnim dimnim zavesam. Je bolj ali manj poročevalski, skrajno verističen in ves čas na sledi "objektivni" resnici (politične) Zgodovine. Na to opozarja že gradivo, ki ga je pisec zbral in dodal knjigi; "pojasnjevalo" in "dokumentiralo" naj bi literarno "zgodbo" (tako rekoč služilo njeni zgodovinski "verifikaciji") in opozarjalo, da *Veliki voz* ni "zgolj literatura", "kvazirealna" fikcija, ampak ilustrirana zgodovina. Gre za "zgodovinski roman" v pravem smislu besede.

Mikeln spretno kombinira dve ravni: "fiktivno" in "objektivnozgodovinsko".¹ Prva poudarja literarnost, druga pa skrbi za faktično "verodostojnost" besedila. Avtorju je treba priznati, da se skozi razburljiva leta in desetletja, ki jih opisuje njegova knjiga, sprehaja z izostrenim in poznavalskim posluhom za dramaturgijo (slovenske) zgodovine, predvsem pa brez ideološke, "družbeno-moralne" note, kakršna (je) krasila marikaterega pisateljskega "zgodovinopisca". Eden razpoznavnih znakov *Velikega voza* je namreč odsotnost poudarjenega, pa tudi medvrstičnega ideološkega "sporočila", tendencioznosti, ki se lahko zelo hitro porodi iz "pristranskega" uvida v misterij zgodovine, novejše slovenske, tiste iz let 1941-1945, ki ima pomembno mesto tudi v Mikelnovem romanu (in ki bo verjetno še dolgo ostala "večpomenska" in stvar "interpretacije"), pa še posebej. Avtor ne pristaja niti na Resnico "zmagovalcev", kakršno smo se do nedavnega učili v šolah, pa tudi ne na tisto "poražencev", kakršna je prevladovala v slovenskih emigrantskih šolah po svetu. Bolj kot diskurzu "levice" ali "desnice", "rdečih" ali "belih", je njegovo pisanje zavezano logiki Zgodovine. Ta je razumljena kot univerzalen proces, "vzvratno" ukinjajoč takšno ali drugačno partikularnost, ki se, vselej v svojem času, skuša povzdigniti na piedestal univerzalnosti, obče Dobrega, edino upravičenega itd.

S svojim *razumevanjem* logike, ki je usmerjala delovanje ljudi iz nasprotnih ideoloških taborov (tako pred kot tudi med "narodnoosvobodilno"/"državljansko"

¹ Ob *Velikem vozu* se zastavlja staro aristotelovsko, a zmeraj znova aktualno vprašanje o statusu obeh diskurzov: "literarnega" in "historiografskega". V skladu z novjšimi pogledi na zgodovinopisje (zlasti vprašanjem, kaj je tisto, kar je substancialno za zgodovino kot tako ali pa, po katerih kriterijih so neki dogodki "zgodovinski", drugi pa ne itd.) je ta delitev namreč preostra. Ali ni, če smo natančni, pravzaprav tudi zgodovinopisje del "literature"? Zgodovinopisec je starejši (ali pa mlajši) romanopisčev brat: iz snovi, ki jo ima na razpolago, plete zgodbo, kjer nima na razpolago dovolj "dejstev", postavlja "hipoteze", raje kot dolčas miru ima dramatične dogodke. Če jih ni, si jih izmisli, če pa so preveč minorni, jim da večjo veljavo. In ne nazadnje: ali ni *branje* zgodovinske knjige podobno opravilo kot branje "čiste" fikcije? Gledano strogo fenomenološko, status "resničnosti", ki nam je posredovana prek "zgodovinske" ali "literarne" knjige, ni kaj dosti različen.

vojno), se *Velikemu vozu* uspeva dvigniti nad edinopravnost z ene ali druge strani institucionalizirane "zgodovinske resnice". Z zapisovanjem raznoraznih, povsem individualnih človeških usod, postavljenih v veliki voz zgodovine, pa tudi z distanciranim posluhom za ideološke in politične projekte "obeh" (in še kakšne) "strani", se Mikelново pisanje razmejuje od ideološke uporabnosti in vsakokratne razpoložljivosti zgodovine.

Znotraj dogajanja v sodobni slovenski prozi si *Veliki voz* utegne priboriti izstopajoče mesto. Na povsem zunanji, "kvantitativni" ravni že zato, ker je – ob imperializmu kratke proze – eden redkih *velikih* tekstov; izjema, ki potrjuje pravilo, da je umetnost romana v depresivni krizi. Poleg tega se mu je brez nepotrebnih zastranitev in stranskih rokavov posrečilo prebiti skoz eno najrazburljivejših obdobj slovenske zgodovine. Ta je že sama po sebi, s hladne historiografsko-faktografske optike, dovolj zanimiva in polna dramatičnih preobratov; njena *literarizacija* ji daje le še poseben pečat.

V zadnjem času, ki ga, vsaj kar zadeva literarno pisanje, narekuje diktat malih, skrajno "zasebnih" in razpršenih zgodb, je vsaka – čeprav s stališča literature kot literature ne ravno inovativna – težnja po nečem bolj "občem", "zgodovinsko objektivnem" in upodobljenem v klasični realistični maniri brez narativnih suspenzov, izzivalen književni "dogodek", ki lahko računa na ljubezniv bralski sprejem.

Matevž Kos

M
MIHELČ

Če si hočete naenkrat zagotoviti, da bodo v vaši knjižnici vsi najpomembnejši slovenski pesniki, vam to ponuja

ANTOLOGIJA SLOVENSKE POEZIJE

več kot 10.000 verzov
700 strani

Najkompletnejša predstavitev našega pesnjenja
od Vodnika do danes